

Nowak-Kurkowska, Ewa Jadwiga

Przysposobienie informacyjne w Polsce na tle innych krajów

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Bibliologia 4 (340), 341-353

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ewa J. Nowak-Kurkowska

Przysposobienie informacyjne w Polsce na tle innych krajów

W ostatnich latach wartość informacji gwałtownie wzrosła. Umiejętność jej wyszukiwania, przetwarzania i wykorzystywania staje się konieczna w pracy coraz większej liczby ludzi. Powoduje to pewne zmiany w strukturze społecznej, ekonomii, polityce, kulturze. W zasadzie informacja ma wpływ na każdą dziedzinę życia. Stąd coraz częściej mówi się o społeczeństwie informacyjnym, poinformowanym czy bogatym w informację¹. Taka sytuacja wymaga wielu zmian, które dotyczą różnych sfer życia społecznego. Jedną z nich wydaje się system edukacji. Wymaga on gruntownych przekształceń na różnych poziomach. Częściowo są one realizowane – zwłaszcza w krajach wysoko rozwiniętych, pretendujących już do miana społeczeństwa informacyjnego.

W zasadzie we wszystkich publikacjach dotyczących nowego społeczeństwa – niezależnie od nadanej mu nazwy – podkreśla się ogromną rolę edukacji. Jest ona istotnym czynnikiem kształtowania społeczeństwa informacyjnego. Uważana jest za główny środek samorealizacji, kształtowania samoświadomości i poczucia przynależności². Podkreśla się jej znaczenie nie tylko dla poszczególnych jednostek, lecz dla całego społeczeństwa, którego rozwój jest uzależniony od wprowadzanych innowacji, te zaś od odpowiedniego poziomu wiedzy osiąganego dzięki edukacji³. Józef Wierzbowski pisał, że „edukacja staje się głównym czynnikiem

---

¹ Ten etap w rozwoju społeczeństwa jest określane różnymi terminami. Do bardziej rozpowszechnionych można zaliczyć m. in. społeczeństwo wiedzy, społeczeństwo postindustrialne, społeczeństwo technologiczne, społeczeństwo „trzeciej fali” i inne.

² *White Paper on education and training. Teaching and learning – Toward the learning society*, Luxembourg 1996, s. 16.

³ *Ibidem*, s. 17.

przekształcania siły roboczej w kapitał ludzki, kumulujący wiedzę i kreujący informacje, jako zasób produkcyjny i/lub dysponujący zdolnością do spożytkowania tego zasobu⁴. Edukacja staje się jednym z czynników decydujących o zasadach funkcjonowania systemu gospodarki⁵. Nie dziwi więc, że kładzie się tak duży nacisk na te zagadnienia. W takich krajach jak Stany Zjednoczone czy państwa członkowskie Unii Europejskiej przygotowano szereg dokumentów, sprawozdań, projektów związanych z tym problemem. Na ich podstawie można określić pewne tendencje występujące w systemach edukacji. Zwraca się więc uwagę na aktywne nauczanie, odchodzenie od biernego przyswajania faktów na rzecz myślenia kreatywnego. Kolejną tendencją jest fakt coraz mniejszego zinstytucjonalizowania systemu oświaty. To z kolei łączy się z nauczaniem na odległość (*distance learning*), które jest ułatwione dzięki nowoczesnym technologiom. Inną bardzo ważną tendencją jest kształcenie permanentne (*lifelong learning*), które w dzisiejszych warunkach wydaje się koniecznością. Uważa się również, że obecność nowoczesnych technologii informacyjnych w szkołach odgrywa kluczową rolę w przygotowaniu do funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym. Te wszystkie tendencje trzeba dziś uwzględnić przy przekształcaniu systemu edukacji. Wymaga to sporo wysiłku, ale odpowiednio przygotowany system edukacji mógłby ograniczyć narastające nierówności informacyjne i jednocześnie ułatwić przystosowanie zbiorowości ludzkich do nowych warunków życia⁶.

W literaturze dotyczącej społeczeństwa informacyjnego bardzo często podkreślany jest fakt, że system oświaty powinien przygotowywać do życia w zmieniającej się rzeczywistości. W związku z tym nieodzowne wydaje się zapoznanie młodych ludzi (choć nie tylko ich) z nowymi narzędziami komunikacji i przygotowanie do wykorzystywania informacji. Tego typu umiejętności są już dzisiaj koniecznością, dlatego zwraca się tak dużą uwagę na przysposobienie informacyjne (*information literacy*)⁷. Jest ono realizowane w różnych krajach w różny sposób. Trudno tu mówić o jakimś idealnym rozwiązaniu – tym bardziej, że musi ono być dostosowane do specyfiki poszczególnych systemów kształcenia mających różne tradycje. Jednak dotychczas pojawiające się programy z zakresu *information literacy* przynoszą pozytywne efekty.

Termin *information literacy* pojawił się w Stanach Zjednoczonych w latach siedemdziesiątych. Początkowo oznaczał proces związany głównie ze źródłami

⁴ J. Wierzbowski, *Aksjologiczne i społeczne skutki przekształcania informacji w zasób produkcyjny*, [In:] *Polska wobec wyzwań społeczeństwa informacyjnego: aksjologiczne i społeczne dylematy integracji z Unią Europejską*, Warszawa 1998, s. 28.

⁵ Ibidem, s. 30.

⁶ Ibidem, s. 27.

⁷ *Information literacy* to termin, który trudno dosłownie przetłumaczyć na język polski. Autorka przetłumaczyła go jako „przysposobienie informacyjne”, nie rosząc jednak pretensji do ostatecznej poprawności.

informacji w formie tradycyjnej. Przemiany w ostatnich latach – przede wszystkim ogrom informacji zalewający nas codziennie, spowodowały, że stał się on przedmiotem badań i rozważań wielu instytucji i organizacji. Zaczęto przygotowywać pewne zmiany w systemie edukacji, które miały na celu przygotowywanie młodych ludzi do życia w ciągle zmieniającej się rzeczywistości poprzez wpojenie pewnych koniecznych umiejętności. Jednym z elementów tego systemu jest właśnie przysposobienie informacyjne.

Information literacy jest terminem mającym zastosowanie do umiejętności rozwiązywania problemów związanych z informacją⁸. Jak określono w oświadczeniu American Library Association Presidential Committee on Information Literacy z 10 stycznia 1989 r., są to umiejętności organizowania wiedzy i sprawnego posługiwania się nią⁹. W tym samym dokumencie stwierdzono, że ludzie wykształceni informacyjnie to „ci, którzy uczą się jak się uczyć. Wiedzą jak się uczyć, ponieważ wiedzą, jak zorganizowana jest wiedza, jak znaleźć informację i jak użyć informacji, by inni mogli się od nich czegoś nauczyć. Są ludźmi przygotowanymi do kształcenia ustawicznego, ponieważ mogą zawsze znaleźć potrzebną informację do wykonania zadania bądź podjęcia decyzji od ręki”¹⁰. *Information literacy* pozwala zweryfikować lub obalić opinię ekspertów i zostać niezależnym poszukiwaczem prawdy. Pozwala budować własne argumenty¹¹.

Istnieją różne definicje tego terminu. Na przykład Christine Bruce na podstawie badań przeprowadzonych wśród ludzi związanych z informacją wyróżnia aż siedem sposobów rozumienia pojęcia *information literacy*:

- używanie technologii informacyjnej w celu wyszukiwania informacji i komunikacji;
- wyszukiwanie informacji zlokalizowanej w różnych źródłach informacji;
- wprowadzanie w życie różnych procesów;
- kontrolowanie informacji;
- poszerzanie własnej wiedzy o nowe zainteresowania;
- praca na rzecz rozszerzania wiedzy o nowatorskie rozwiązania (często oparta na intuicji);
- mądre używanie informacji dla korzyści innych¹².

⁸ *Information Literacy: A Position Paper On Information Problem Solving. American Association of Schools Librarians Position Statement*, Emergency Librarian 1995, nr 2, s. 20.

⁹ [gopher://alal.ala.org:70/00/alagophiv/50417007.document](http://alal.ala.org:70/00/alagophiv/50417007.document)

¹⁰ Ibidem. W oryginalnej wersji występuje trudny do przetłumaczenia zwrot *information literate people*, który autorka pozwoliła sobie przetłumaczyć jako „ludzie wykształceni informacyjnie”.

¹¹ Ibidem.

¹² Ch. Bruce, *Seven Faces Information Library in Higher Education*, 1997 – <http://sky.fit.qut.edu.au/Infosys/bruce/inflit/faces/faces1.htm>

Jeremy J. Shapiro i Shelley K. Hughes poszerzają rozumienie *information literacy* o refleksję na temat natury samej informacji, jej technicznej infrastruktury, jej społecznego, kulturowego, a nawet filozoficznego kontekstu i wpływu¹³.

Dziś najczęściej jednak *information literacy* określa się jako zdolność lokalizowania, oceniania i efektywnego używania informacji.

Kluczowymi elementami edukacji informacyjnej są następujące umiejętności:

1) definiowanie potrzeby informacyjnej

- określenie przeznaczenia informacji,
- sprecyzowanie potrzeby informacyjnej,
- ocena stanu własnej wiedzy na dany temat,
- sformułowanie problemu;

2) przygotowanie i zainicjowanie strategii wyszukiwawczej

- identyfikacja kryteriów oceny źródeł,
- rozpoznanie typów potencjalnych źródeł informacji,
- wyznaczenie powiązań pomiędzy problemami,
- sporządzenie listy pojęć, słów kluczowych, deskryptorów, haseł przedmiotowych;

3) lokalizacja odpowiednich źródeł oraz wybór najbardziej wartościowych

- rozpoznanie różnych systemów organizacji źródeł informacji,
- lokalizacja za pomocą katalogów i bibliografii źródeł drukowanych i elektronicznych w najbliższej bibliotece czy centrum informacji,
- wykorzystywanie zasobów innych bibliotek,
- wykorzystanie ludzi jako źródła informacji,
- konsultacje z nauczycielami i bibliotekarzami;

4) ocena i zrozumienie uzyskanej informacji

- rozróżnienie źródeł pierwotnych i wtórnych,
- określenie, na ile źródła są autorytatywne, aktualne i niezawodne,
- rozróżnienie faktów, opinii, propagandy, punktu widzenia,
- odnalezienie błędów logicznych,
- określenie przeznaczenia danych materiałów,
- pogrupowanie i klasyfikacja znalezionej informacji,
- określenie przydatności formy źródła,
- zredefiniowanie problemu;

5) interpretacja informacji i możliwość jej zastosowania w praktyce

- podsumowanie zebranych informacji we własnych zdaniach,
- synteza zebranych informacji z poprzednio znanymi faktami,
- nowa organizacja informacji,
- wyciągnięcie wniosków;

---

¹³ J. J. Shapiro, S. K. Hughes, *Information Literacy as a Liberal Art: Enlightenment proposal for a new curriculum*, Educom Review 1996, nr 2 – <http://www.educause.edu/pub/er/review/reviewarticles/31231.html>

6) przekazywanie informacji odpowiednio zorganizowanej

- stworzenie oryginalnego produktu,
- określenie celu komunikatu i odbiorców,
- wybór odpowiedniej formy przedstawienia informacji,
- przygotowanie właściwej dokumentacji z zachowaniem praw autorskich;

7) ocena całego procesu wyszukiwania informacji

- określenie, na ile końcowy produkt rozwiązał problem informacyjny,
- samoocena i ocena przez innych,
- rozważenie ewentualnego alternatywnego rozwiązania¹⁴.

W programie nauczania związanego z *information literacy* konieczne jest podejście modułowe, dzięki któremu jest on bardziej elastyczny. Dzięki temu szkolenie takie można dostosować do zróżnicowanych potrzeb osób, które pragną się uczyć. Tom W. Goad na podstawie przeglądu literatury, wnikliwych badań i osobistych kontaktów z osobami związanymi z procesem kształcenia, takimi jak nauczyciele i bibliotekarze, określił 4 podstawowe typy umiejętności koniecznych do realizacji procesu przysposobienia informacyjnego. Można je uznać za propozycje modułów programu nauczania. Są to:

- *information literacy model* – czyli określenie podstawowych elementów procesu *information literacy*;
- *computer literacy* – obejmuje wiadomości na temat systemów komputerowych wykorzystywanych w procesie informacyjnym, podstawowych czynności związanych z obsługą komputera, omówienie terminologii;
- *thinking skills* – umiejętność myślenia krytycznego, kreatywnego, analitycznego, a także rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji;
- *research skills* – umiejętność prowadzenia badań; m.in. identyfikacja, klasyfikacja, szeregowanie i synteza informacji¹⁵.

W dzisiejszych czasach wyszukiwanie informacji jest częściowo zdeterminowane przez technologię komputerową. Korzystanie z tzw. elektronicznej informacji jest ściśle związane ze sprzętem komputerowym, oprogramowaniem, procedurami sieciowymi itp.¹⁶ Dlatego bardzo ważne jest nabycie umiejętności stosowania odpowiednich narzędzi dostępu do informacji. Stąd istnieje potrzeba stałego do-

¹⁴ *Information Literacy: A Position Paper...*, s. 21–22; *Essential Skills for Information Literacy. Office of the Superintendent of Public Instruction, Olympia, WA and the Washington Library Media Association*, 1996. – <http://www.wlma.org/literacy/eslintro.htm>; P. T. Adalian Jr., I. M. Hoffman, I. F. Rockman, J. Swanson, *The Student-Centered Electronic Teaching Library: A New Model for Learning*, Reference Services Review 1997, nr 3–4, s. 13; H. B. Rader, *User education and information literacy for the next decade: an international perspective*, Reference Service Review 1996, nr 2, s. 71–72.

¹⁵ T. W. Goad, *Information Literacy: the Essential Skills for Lifelong Learning and Workplace Success* – <http://www.nu.edu/nuri/lconf/conf1995/goad.html>

¹⁶ A. Clyde, *Information Skills in Age of Information Technology*, Emergency Librarian 1997, nr 4, s. 48–50.

kształcania z zakresu obsługi komputera i różnych nowych aplikacji umożliwiających sprawne wyszukanie informacji. Należy przekazywać wiadomości nie tylko o tym, jak używać komputera, ale kiedy i dlaczego. Powinno się też uczyć podstawowej terminologii z zakresu informatyki, podstaw programowania, obsługi różnych sprzętów. Tzw. *computer literacy* jest niejako częścią edukacji informacyjnej, gdyż umiejętność obsługi komputera nabiera szczególnego znaczenia w powiązaniu z umiejętnością rozwiązywania problemów informacyjnych i odwrotnie – umiejętność wyszukiwania informacji wymaga dziś pewnych technologicznych umiejętności. *Computer literacy* często wchodzi w skład kursów związanych z przygotowaniem do wyszukiwania informacji. Konieczne jest jednak powiązanie tego typu szkoleń z innymi zagadnieniami, przedmiotami¹⁷.

Jednakże nie można mówić, że przysposobienie informacyjne jest przede wszystkim związane z informatyką. Komputer jest tu traktowany tylko jako narzędzie i w toku nauki zajmuje odpowiednie miejsce. Umiejętności posługiwania się informacją znacznie wykraczają poza obsługę komputera. Obok tego ważne jest także zrozumienie etycznego, prawnego i socjo-politycznego otoczenia informacji, świadomość konieczności uczenia się przez całe życie i krytycznego podejścia do informacji przekazywanych przez media¹⁸.

Szczególnie na to ostatnie zagadnienie w ostatnich latach zwraca się szczególną uwagę. Powstało kilka teorii tzw. *critical thinking*. W Stanach Zjednoczonych stały się one podstawą zmian w systemie edukacji na różnych poziomach i w różnych dyscyplinach. Przeniesienie teorii *critical thinking* do szkół wiązało się ze zwróceniem uwagi pracodawców na niski stopień przygotowania do pracy absolwentów różnych szkół. Uczniowie nie byli uczeni umiejętności samodzielnego myślenia. *Critical thinking*, czyli krytyczne myślenie, bywa uważane za pojęcie obejmujące takie zagadnienia, jak rozwiązywanie problemów, podejmowanie decyzji, rozsądek, logika i prostota myślenia. Robert Ennis definiuje krytyczne myślenie jako „rozsądne, refleksyjne myślenie, które jest skupione na decyzji w co uwierzyć, a w co nie”¹⁹.

Richard Paul, czerpiący z tradycji filozofii, rozwinął to stwierdzenie. Wśród umiejętności związanych z myśleniem krytycznym wymienił analizę, syntezę i ocenę argumentów. Do elementów *critical thinking* zaliczył też celowość, stawianie tez, koncepcję, inferencję, implikację, konsekwencję i punkt widzenia, które wiążą się z takimi pojęciami jak jasność, precyzja, dokładność, głębokość, adekwatność, relewancja, kompletność i sprawiedliwość²⁰.

¹⁷ R. F. Fenske, *Computer Literacy and the Library: A New Connection*, Reference Service Review 1998, nr 2, s. 67–72,78; D. Johnson, M. Eisenberg, *Computer Literacy and Information Literacy: A Natural Combination*, Emergency Librarian 1996, nr 5, s. 12–16.

¹⁸ P. T. Adalian Jr., J. M. Hoffman, I. F. Rockman, J. Swanson, op. cit., s. 18.

¹⁹ Za: C. Gibson, *Critical Thinking: Implications for Instruction*, RQ 1996, nr 1, s. 28.

²⁰ Ibidem, s. 28–29.

Sonia Bodi powtarza za Walterem Perry, że *critical thinking* jest częścią kognitywnego rozwoju i powinno być cechą każdego wykształconego człowieka²¹.

Jeżeli mówimy o myśleniu krytycznym, trzeba założyć, że wiedza o czymkolwiek nie może być „dana” studentowi, uczniowi, lecz ma on do niej dojść sam. Powinien też być aktywnie zaangażowany w proces nauczania i poznać pewne standardy w ocenie własnego toku rozumowania. Główny punkt teorii *critical thinking* to założenie, że człowiek powinien sam dokonywać własnej oceny, co jest powiązane z samokrytyką i z wynagradzaniem²².

Myślenie krytyczne w dużym stopniu umożliwia sprawne poruszanie się w olbrzymiej ilości informacji płynącej różnymi kanałami. Cerise Oberman twierdzi, że istnieje naturalna łączność pomiędzy *critical thinking* i eksplozją informacji spowodowaną wdrażaniem nowych technologii informacyjnych²³. Myślenie krytyczne jest kluczowe, jeśli chodzi o *information literacy*. Bez niego trudno poprawnie zdefiniować potrzebę informacyjną, jeszcze trudniej dokonać oceny otrzymanej informacji i odpowiednio ją wykorzystać. Szkolenie biblioteczne czy szerzej – przysposobienie informacyjne musi być oparte na myśleniu krytycznym. Jest to oczywiście dosyć trudne, gdyż trzeba przezwyciężyć pewne nawyki i zmienić sposób pracy – zamiast dostarczać gotową informację, należy kierować do niej i jednocześnie uczyć krytycznego myślenia. Jest to bardzo odpowiedzialna praca. Głównie spada na bibliotekarzy, ale właściwie nie jest możliwa, jeśli w danej szkole nie przyjmuje się założeń myślenia krytycznego w toku całego nauczania²⁴.

Jak widać, edukacja informacyjna to proces złożony, nie ograniczający się tylko do przygotowania do posługiwania się odpowiednimi narzędziami wyszukiwania informacji. Fakt ten sprawia, że nie można wyizolować tej części kształcenia. Konieczna jest tu pełna integracja z innymi przedmiotami w szkołach.

W Stanach Zjednoczonych istnieją w różnych szkołach specjalne kursy z zakresu *information literacy*. Są one powiązane z innymi przedmiotami. Rolę koordynatora tych działań w większości przypadków pełni bibliotekarz. Ta jego nowa rola sprawiła, że mówi się o nim często jako o *library media specialist*, czyli bibliotekarz – specjalista z zakresu mediów czy *reference librarian* – bibliotekarz zajmujący się dostarczaniem informacji.

Dziś następuje ewolucja tego zawodu. Praca ta traci charakter urzędniczy na rzecz doradztwa. Bibliotekarz nie ogranicza się tak jak kiedyś do dostarczania odpowiednich materiałów, a nawet gotowej informacji. Staje się niejako medium pomiędzy chaosem ogromu zalewającej nas informacji a klientem – użytkownikiem końcowym informacji. W związku z tym musi on pełnić rolę nauczyciela,

²¹ Cyt. za: S. Herro, *Critical thinking and library instruction in academic libraries. Introduction to College Teaching, EDFN 671 – 18.02.1998* – <http://www.lib.mankato.msus.edu/staff/herro/ctli.html>

²² C. Gibson, op. cit., s. 31.

²³ S. Herro, op. cit.

²⁴ Ibidem.

specjalisty z zakresu posługiwania się informacją oraz konsultanta. Poza tym jak już wspomniano, pełni rolę inicjatora i koordynatora wdrażania *information literacy* w życie. To bibliotekarze współtworzą wraz z nauczycielami i administracją plany i programy nauczania. Ich praca nabiera tym samym bardziej indywidualnego charakteru²⁵.

Inne też jest ich miejsce pracy. Dawne biblioteki coraz częściej zamieniają się w centra informacji bądź centra medialne, w których gromadzi się dokumenty zarówno piśmiennicze, jak i niepiśmiennicze. Przeprowadza się tam od 10 do 30% zajęć dydaktycznych, na których uczniowie uczą się wyboru źródeł, analizy, oceny i selekcji wyszukanych informacji. W bibliotekach akademickich zaczęły się pojawiać tzw. *Student-centered Electronic Teaching Library* – kombinacja laboratorium multimedialnego i sali lekcyjnej, w której odbywają się kursy z zakresu przysposobienia informacyjnego²⁶.

Rola bibliotekarzy w procesie *information literacy* jest tym większa, że powinien być prowadzony na różnych poziomach: nie tylko w szkołach i uczelniach, ale także w zakładach pracy. Edukacja z zakresu informacji jest tą dziedziną, która wymaga pewnych wysiłków przez całe życie. Jeżeli mówi się o kształceniu permanentnym, to w przypadku *information literacy* jest ono nieodzowne. W związku z tym proces ten staje się z czasem coraz mniej sformalizowany. Ludzie sami się uczą. Potrzebują jednak konsultanta, którym powinien być bibliotekarz²⁷.

W tym miejscu pojawia się jeszcze jeden problem. Otóż aby proces samokształcenia był efektywny, trzeba wpieryw nabyć pewne umiejętności. Wiele spośród nich to te wchodzące w zakres *information literacy*. Dlatego tak ważne jest, by proces ten zaczynać już w szkołach podstawowych, kontynuować go w szkołach średnich i wyższych, a z czasem w pracy. Konieczne jest tu wypracowywanie pewnych programów działania. Do tej pory powstało ich wiele. Początkowo przygotowywali je sami bibliotekarze z udziałem nauczycieli i administracji szkolnej, z czasem zajęły się tym różne organizacje – m.in. bibliotekarskie. W Stanach Zjednoczonych pewnym przełomem było przygotowanie przez American Association of School Librarians (AASL) i Association for Educational Communication and Technology (AECT) narodowego projektu *Information Power*. Cele, jakie przed nim postawiono, to upowszechnianie intelektualnego i fizycznego dostępu do materiałów w różnych formach, działania instruktażowe w zakresie posługiwania się informacją, praca z in-

---

²⁵ V. A. Papandrea, *Managing Reference Services in the Electronic Age: A Competing Values Approach to Effectiveness*, Reference Librarian 1998, nr 60, s. 112–113; P. Cohen, *Developing Information Literacy*, Education Update 1995, nr 2 – <http://www.ascd.org/pubs/eu/feb95.html>

²⁶ P. T. Adalian Jr., I. M. Hoffman, I. F. Rockman, J. Swanson, op. cit., s. 11–13; J. Andrzejewska, *Reforma systemu edukacji a biblioteki szkolne*, Biblioteka w Szkole 1998, nr 11–12, s. 1.

²⁷ Por. m.in.: *Essential skills...*; V. A. Papandrea, op. cit.; H. B. Road, *User Education and Information Literacy for the Next Decade: an International Perspective*, Reference Service Review 1996, nr 2, s. 71–76.

nymi grupami zawodowymi mająca przygotować projekty strategii nauczania. Zakładano pełną integrację programu *library media* w tok nauki. W ten sposób wypracowano pewne standardy²⁸. Dla popierania tego trendu ponad 50 organizacji stowarzyszyło się w National Forum on Information Literacy.

Oczywiście nie tylko w Stanach Zjednoczonych dostrzeżono wagę problemu. W państwach Zachodniej Europy, Japonii, Kanadzie, Australii już od kilku dekad wdraża się kursy przygotowawcze do posługiwania się informacją – stają się one częścią programów nauczania. W takich krajach jak Afryka Południowa, Chiny, Meksyk, Malezja, Zjednoczone Emiraty Arabskie w ostatnich latach również podjęto podobne inicjatywy. Tak jak w Stanach Zjednoczonych coraz większą wagę przywiązuje się do *information literacy*. Powstają różne organizacje propagujące ten proces²⁹.

Czy Polska dołączy do grona tych krajów? Niestety wydaje się, że nie będzie to łatwe.

W Polsce określa się stan oświaty jako niezadowolający, a nawet zdarzają się opinie, że „obecny stan naszej edukacji stanowi dramatyczne zagrożenie dla bytu narodowego”³⁰. System edukacji nie przygotowuje dobrze do życia w nowych warunkach. Jak twierdził Józef Werle „Zaniedbuje się nabywanie aktywnych umiejętności i pozytywnych nawyków samodzielnego dalszego kształcenia się i doskonalenia (nie tylko zawodowego) przez całe życie. Szkoły raczej rzadko uczą metod dalszego kształcenia się i samodzielnego docierania do potrzebnej w życiu informacji oraz różnych form samokształcenia i nowoczesnych pomocy edukacyjnych”³¹.

Do tej pory w szkolnictwie polskim kładziono większy nacisk na posłuszeństwo i odtwarzanie wiedzy – nauczanie nie miało więc charakteru generatywnego (jak postuluje się na Zachodzie), lecz encyklopedyczny, reproduktywny. Nie zwracano też większej uwagi na to, co w krajach wysoko rozwiniętych stało się już oczywiste, czyli kształtowanie takich cech jak samodzielność, odpowiedzialność, kreatywność i inicjatywa oraz umiejętności m.in. kierowania własnym życiem i negocjowania³².

Lata dziewięćdziesiąte to jednak okres pewnego przełomu. Ożywiła się dyskusja na temat zmian w edukacji. Zajmowały się tym zagadnieniem różne instytu-

²⁸ G. Eaton, Ch. McCarthy, *The Art of the Possible: Integrating Information Skills and Literature into the Curriculum*, Emergency Librarian 1995, nr 1, s. 24–30; Ch. A. McCarthy, *A Reality Check: the Challenges of Implementing Information Power in School Library Media Programs*, School Library Media Quarterly 1997, nr 4, s. 205–214.

²⁹ H. B. Rader, op. cit., s. 73–74; *Programs, Projects, and Initiatives concerning Information Literacy in Higher Education*, 1999 – <http://www.cas.usf.edu/lis/il/academic.html>

³⁰ *Memoriał w sprawie „Roli edukacji w kształtowaniu przyszłości Polski”*, [In:] *Spoleczeństwo polskie wobec wyzwań transformacji systemowej (Problemy społeczne i demograficzne w perspektywie przyszłości świata i Polski)*, Warszawa 1998, s. 149.

³¹ J. Werle, *Uwagi dotyczące reformy oświaty w Polsce*, [In:] *Spoleczeństwo polskie...*, s. 141.

³² J. Andrzejewska, *Reforma systemu edukacji a biblioteki szkolne*, Biblioteka w Szkole 1998, nr 11–12, s. 2; *Spoleczeństwo polskie...*, s. 122–124.

cje i organizacje. Wśród nich był Komitet Prognoz „Polska XXI wieku” przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk. Komitet ten w listopadzie 1997 r. przedstawił *Memoriał w sprawie „Roli edukacji w kształtowaniu przyszłości Polski”*, w którym ocenia obecną sytuację Polski, określa cele i wyzwania, a także warunki konieczne, by im sprostać. Wśród czterech podstawowych wyzwań Komitet wymienia konieczność przygotowania do życia w społeczeństwie, w którym informacja odgrywa coraz ważniejszą rolę. Stwierdza, że: „Edukacja musi wychować człowieka zdolnego do funkcjonowania w nowej cywilizacji informacyjnej, przygotowanego do posługiwania się nowoczesnymi mediami i technikami informacyjnymi, rozumiejącego otoczenie, a nie tylko gromadzącego wiedzę. W przeciwnym razie w dramatyczny sposób mogłaby wzrosnąć liczba ludzi niezdolnych do uczestnictwa w nowej cywilizacji”³³.

Dzisiaj wprowadzenie reformy systemu edukacji zostało już przesądzone. Na ile rozwiąże ona problemy, okaże się w przyszłości. Już dziś ma ona swoich gorących przeciwników i zwolenników. Jakkolwiek by nie było, jest ona konieczna. Dotyczy m.in. wdrażania w proces edukacji nowych umiejętności, które można nazwać *information literacy*.

Jednym z efektów dyskusji na temat systemu edukacji było wydanie *Zarządzenia nr 8 z dnia 15 maja 1997 r. w sprawie podstaw programowych obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących*³⁴. Dokument ten określa m.in. zadania edukacji czytelniczej i informacyjnej. Należy do nich przekazywanie uczniom niezbędnych wiadomości z zakresu użytkowania informacji, a także rozwijanie umiejętności korzystania z bibliotecznych źródeł informacji. *Podstawy programowe* nie są pozbawione wad – środowisko ma do nich kilka zastrzeżeń. Jadwiga Andrzejewska uważa, że „Nasycenie ich problematyką użytkowania informacji i przygotowania do samokształcenia jest znaczne, aczkolwiek nie we wszystkich programach i nie we wszystkich etapach kształcenia”³⁵. W sumie są one dość niejednolite i zbyt ogólnikowe, chociaż w stosunku do poprzednich odznaczają się postępowością³⁶. Również jeśli chodzi o naukę koniecznych dziś umiejętności obsługi komputera (co w przypadku dostępu do informacji wydaje się już nieodzowne), nie przyjęto jednolitych rozstrzygnięć. Nie ustalono, jaki ma być wymiar godzin i jaki poziom zajęć z informatyki czy technologii informacyjnej³⁷. *Podstawy programowe* określają cele, treści, wymagane osiągnięcia edukacji czytelniczej i medialnej, a także określają, jakie są zadania szkoły w tym zakresie.

³³ *Memoriał w sprawie...*, s. 148.

³⁴ Dziennik Urzędowy MEN 1997, nr 5, poz. 23.

³⁵ J. Andrzejczak, *Czy Podstawy programowe generują nowoczesne kształcenie?*, Biblioteka w Szkole 1998, nr 1, s. 3.

³⁶ *Ibidem*, s. 1–4.

³⁷ A. Walat, *O edukacji informatycznej w Podstawach programowych obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących*, Komputer w Szkole 1997, nr 2/3, s. 11–17.

W związku z reformą edukacji i wprowadzeniem nowego systemu szkolnictwa podstawy programowe muszą być dostosowane do jego potrzeb.

Pewne elementy przysposobienia informacyjnego mają być wdrażane w szkole podstawowej – w klasach od czwartej do szóstej. Na tym etapie uczniowie mają być przygotowywani do samodzielnego poszukiwania potrzebnych informacji i materiałów, właściwego odbioru informacji rozpowszechnianych przez media oraz świadomego i odpowiedzialnego z nich korzystania. W związku z tym postuluje się, aby absolwent szkoły podstawowej umiał wyszukać i wykorzystać tradycyjne źródła wiedzy, zapoznał się ze sposobami ich organizowania poprzez katalogi i różnego rodzaju kartoteki, potrafił posłużyć się podstawowymi narzędziami medialnymi. Powinien także umieć odróżnić komentarz od relacji, fikcję od rzeczywistości oraz informację od perswazji, krytycznie analizować ofertę środków masowego przekazu i na tej podstawie dokonać właściwego wyboru informacji. Zadania szkoły na tym etapie to też rozwijanie potrzeb czytelniczych oraz kształtowanie i utrwalanie nawyku obcowania z książkami i innymi źródłami informacji.

W gimnazjum umiejętności te powinny być rozwijane. Na tym etapie uczeń ma być przygotowany do korzystania z różnych źródeł informacji (też elektronicznych), segregowania i krytycznego odbioru informacji. Powinien również zostać przygotowany do samokształcenia i wykorzystywania mediów w pracy intelektualnej. Z ważniejszych umiejętności, które powinni posiadać uczniowie gimnazjum, należy też wymienić krytyczną analizę informacji i dokonywanie właściwego wyboru, sporządzanie opisu bibliograficznego i bibliografii załącznikowej, wykorzystywanie zautomatyzowanych systemów informacyjno-wyszukiwawczych³⁸.

Wokół reformy systemu edukacji jest ciągle wiele kontrowersji. Do dyskusji nad problemem przygotowania informacyjnego włączyło się również środowisko bibliotekarskie. Na łamach czasopism bibliotekarskich pojawia się coraz więcej polemik³⁹, odbywają się konferencje na ten temat. Jedną z nich była konferencja zorganizowana wspólnie przez Bibliotekę Główną Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach i Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w dniach 3–4 grudnia 1998 roku w Kielcach. Próbowano na niej określić modelowy system kształcenia uczniów i studentów w zakresie wykorzystania informacji. Rozważano miejsce biblioteki w tym systemie edukacji – szczególnie w dobie reformy szkolnictwa⁴⁰.

Ważne jest, że środowisko bibliotekarskie coraz bardziej zdaje sobie sprawę z roli biblioteki w procesie kształcenia. Uważa się, że biblioteka powinna być „mó-

---

³⁸ *Nowe podstawy programowe. Edukacja czytelnicza i medialna*, Biblioteka w Szkole 1999, nr 6, s. 1.

³⁹ Szczególnie na łamach czasopisma „Biblioteka w Szkole”.

⁴⁰ E. Szląpek, *Konferencja nt. „Biblioteka i informacja w systemie edukacji”*, Bibliotekarz 1999, nr 6, s. 20–21.

zgiem szkoły, najważniejszym warsztatem pracy dla ucznia”⁴¹, główną interdyscyplinarną pracownią szkoły, w której pod kierunkiem nauczyciela i bibliotekarza uczeń może samodzielnie zdobywać wiedzę⁴².

Do tej pory udało się stworzyć w polskich szkołach dopiero kilka bibliotek-mediatek, które są w stanie realizować powyższe założenia. W obecnych warunkach jest o to bardzo trudno. Na przeszkodzie stoją po pierwsze problemy lokalowe, a po drugie brak odpowiednio wykwalifikowanego personelu⁴³. Trzeba pamiętać, że pracownik biblioteki musi odznaczać się talentem pedagogicznym, wysoką kulturą osobistą, znajomością własnego księgozbioru oraz umiejętnościami z zakresu wyszukiwania i przetwarzania informacji, a także obsługi komputera i Internetu⁴⁴. Takie kwalifikacje są potrzebne, ponieważ to właśnie bibliotekarz powinien wyposażyć uczniów w niezbędne teoretyczne podstawy i rozwinąć umiejętności posługiwania się informacją⁴⁵.

Bibliotekom przypisano realizację programu przysposobienia czytelniczego i informacyjnego już w latach osiemdziesiątych, jednak w ślad za tym nie poszły odpowiednie środki i rozporządzenia umożliwiające jego realizację. Cały czas lekcje biblioteczne są przeprowadzane sporadycznie – najczęściej w zastępstwie. Sami dyrektorzy szkół ich nie planują. Równie poważnym problemem jest fakt, że nie wszyscy nauczyciele widzą potrzebę prowadzenia w szkole takich zajęć, nie wykorzystują w taki sposób nabytych wiadomości i umiejętności uczniów. Wiąże się to niestety z tym, że sami nie korzystają z biblioteki i źródeł informacji dostępnych w szkole. Konieczne jest więc doskonalenie nauczycieli, w czym niemałą rolę mogą odegrać też bibliotekarze.

Aby można mówić o wdrażaniu przysposobienia informacyjnego w polskich szkołach, trzeba również opracować nowy plan pracy bibliotek szkolnych wraz ze standardami, zapewnić odpowiednie finansowanie, znaleźć dodatkowe środki na komputeryzację.

Realizacja edukacji informacyjnej to nie tylko problem polskich szkół stopnia podstawowego i średniego, lecz także uczelni wyższych. Studenci spotykają się tu z innymi problemami niż do tej pory, z innymi źródłami informacji, często ich organizacją. Przygotowanie do odpowiedniego wykorzystania informacji jest bardzo ważne. Niestety jest poważnie zaniedbywane. W zasadzie obowiązki w tym zakresie spoczywają na bibliotece. Niestety ta zazwyczaj nie ma odpowiedniej liczby personelu, a co najważniejsze odpowiednio przygotowanego do pełnienia roli „nauczyciela-specjalisty od informacji”⁴⁶. Innym problemem jest brak wspólnego

⁴¹ M. Bliźniak, *Ważne miejsce biblioteka*, Wyzwania. Edukacja w Nowoczesnej Szkole 1999, nr 8, s. 32.

⁴² J. Andrzejewska, *Reforma...*, s. 1.

⁴³ Ibidem, s. 1.

⁴⁴ M. Bliźniak, op. cit., s. 32–33.

⁴⁵ J. Andrzejewska, *Reforma...*, s. 4.

pracy z władzami uczelni, wydziałów, co owocuje często zaniechaniem tzw. szkoleń bibliotecznych⁴⁶.

Jeszcze gorzej wygląda szkolenie pracowników w zakresie przysposobienia informacyjnego. W Polsce po 1989 roku zlikwidowano wiele bibliotek fachowych przyzakładowych. Nie ma więc ośrodka, który zająłby się przygotowaniem do efektywnego posługiwania się zasobami informacji.

Pomimo że poczyniono w Polsce już pewne kroki, by realizować proces *information literacy* na różnych szczeblach, cały czas są one niewystarczające. Wymagają dopracowania, środków finansowych i akceptacji całego środowiska związanego z nauczaniem i informacją, co jest możliwe przez wykazanie konieczności takich posunięć, większe rozpropagowanie tych idei i po prostu: poprzez ich przybliżenie. Miejmy nadzieję, że problemy te zostaną w końcu rozwiązane, gdyż jak oceniają niektórzy *information literacy* to umiejętności umożliwiające przeżycie w XXI wieku⁴⁷.

---

⁴⁶ Z dyskusji na V Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt.: *Użytkownicy informacji elektronicznej: przygotowanie, prawa, ograniczenia*, Kraków 7–8 czerwca 1999 r.

⁴⁷ M. Healey, *Information Literacy, Behind the Scenes* 1995, nr 2 – http://infotrain.magill.unisa.edu.au/epub/Special_Editions/GIBBC_UNDEM/mhbts.htm